АВЛОДЛАРГА ОЗОД ВА ОБОД ВАТАН ҚОЛДИРАЙЛИК!

«Инсон ва қонун» • КҮШ — ӘДИЛЛИКТЕ

Газета 1996—жыл 1-сентябрьден баслап шыға баслады

4 АПРЕЛЬ 1997 жыл
№12 (19)
ЖУМА
сатыўда еркин бахада

АДАМ ХӘМ НЫЗАМ

ҚАРАҚАЛПАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ ҲУҚЫҚ ҚОРҒАЎ УЙЫМЛАРЫНЫҢ ЖӘМИЙЕТЛИК–ҲУҚЫҚЫЙ ГАЗЕТАСЫ

СҮЙИКЛИ ГАЗЕТАМЫЗ

Бердақ атындағы Қарақалпақ Мәмлекетлик университетиниң юридика факультетиниң жынаят ҳуқықы кафедрасы баслығы, доцент Жәмийла Ниязова менен гүрриңлескенде ол өз факультети ҳаққында мыналарды айтып берди.

Қарақалпақстан Республикасы ҳуқық қорғаў уйымларының жәмийетлик ҳуқықый газетасы «Адам ҳәм Нызам» бизиң факультетимиздиң студентлериниң сүйип оқыйтуғын газетасына айланбақта. Газетада басылған рәң-бәрең мақалалар, ҳуқық қорғаў уйымлары басшыларының мақалалары хабаршылардың сәўбетлесиўлери олар арасында үлкен қызығыўшылықлар пайда етпекте. Буның нәтийжесин факультетимиз бойынша 285 адамның «Адам ҳәм Нызам» газетасына жазылғанынан көриўге болады.

Газета факультетимиздиң оқытыўшыларына да көргизбели ҳәм жәрдемши қурал хызметин атқармақта. Оқытыўшылар өзлериниң лекцияларында газетада жәрияланған материаллардан мысаллар келтиреди. Республикамыз турмысынан алынған мысаллар студентлер ядында узақ сақланады, нәтийжеде билим тыянақлы болады. Әсиресе, бул мысаллар олардың теориялық билимлерин әмелий исте беккемлейди.

Газетаның еки тилде өзбек ҳәм қарақалпақ тиллеринде шығарылыўыўда қуўанышлы, деп сөзин даўам етти кафедра баслығы. Бул бизиң ҳуқық терминлерин ана тилимизге аўдарыўда жақыннан жәрдем бермекте. Ҳуқық қорғаў уйымлары хызметкерлери ушырасқан айырым юридикалық терминлерди өз ана тилинде қолланыўға айрықша итибар бермекте. Бул жолда «Адам ҳәм Нызам» газетасы редакциясы пидәкерлик хызметлер атқармақта.

Жәмийетлик ҳуқықый газетаның еледе оқыўшылары көбейип оның ҳәр бир саны тәсирли шығатуғынына исенемиз. Мен университет студентлерин, улыўма жәмийетшиликти «Адам ҳәм Нызам» газетасының белсенди оқыўшылары болыўға шақыраман. Бизиң кафедрамыз газета редакциясын қоллап қуўатлап, оған жақыннан жәрдем бериўге бәрҳама таяр.

Гүрриңлесиўди алып барған: Миясар ҚАБУЛОВА.

Сүўретте: Бердақ атындағы Қарақалпақ Мәмлекетлик университетиниң юридика факультетиниң жынаят ҳуқықы кафедрасы баслығы, доцент Жәмийла Ниязова студентлер менен «Адам ҳәм Нызам» газетасының жаңа санын көзден өткермекте. Сүўретте (оңнан солға қарай Тимур Арзыханов «1-а курс», Муҳаббат Мусаева, Гулшад Дошмуратованы көрип турыпсыз.

Сүўретти түсирген: Парахат МАТЖАНОВ.

МАҚСЕТИМИЗ НЫЗАМЛЫЛЫҚТЫ ҚОРҒАЎ

Ҳуқық қорғаў уйымлары хызметкерлериниң алдында турған бирден-бир мәселе нызамлардың орынларда туўры ҳәм биргеликли орынланыўын тәмийинлеў. Усы қатар нызамлар орынларда биргеликли орынланып атырма? Тилекке қарсы нызам талапларын түсинип-түсинбей бузыў жағдайлар көбейсе-көбейдиде, бирақ кемеймей атыр. Соның ишинде нызам талапларын бузыў жағдайлары әпиўайы жумысшылар емес, ал хызметкерлер тәрепинен бузыў жағдайлары басым көпшилигин қурайды. Мысалы: район прокуратурасының улыўма бақлаў тәртибинде тексериў жуўмақлары төмендегише нызам бузыўшылық жағдайларының анықлаў бойынша 1995 жыл 143 прокурорлық тәсир шаралар қолланылған болса, 1996 жыл 201 прокурорлық тәсир шаралар қолланылып жүз бериўи мүмкин болған жынаятлардың алды алынды. Нәтийжеде 1995 жыл 50 жынаят жүз берген болса 1996 жыл 40 жынаят жүз берди. Жынаятшылық динамикасын алсақ 10 мың халыққа 1995 жыл 200/1, 1996 жыл 250/1 адам жынаят ислеген. Буның менен мақтаныш етиўге тийкар жоқ, себеби жүз берген жынаят ушын жаза шарасын қолланыўы ең ақырғы зәрүрат болыўы керек. Ал, биз буған дейин жеткермей жынаятшылықтың алдын алыў менен бирге нызам талабын бузыўшылықты кескин кемейтиўге ерисиўимиз зәрүр. Буның ушын биринши гезекте район белсендилериниң арасында таза нызам талапларын үйрениў ислерин қолға алыўымыз лазым, — деп есаплайман. Себеби, нызам талабын бузыўшыларға жаза шарасын қолланыў бағытынан емес, ал нызамды алдын ала үйрениў жолы менен нызам талапларын бузыўдың алдын алыўымыз пайдалырақ болған болар еди деп есаплайман.

Соның менен бир қатарда нызамды билмей турып бузыўшыларға қарағанда, биле турып бузыўшылар жәмийетимиз ушын қәўиплирек болып есапланады. Ал бул тайпадағыларға қатаң нызам талабы қолланылыўы зәрүр деп есаплайман. Себеби, кейинги ўақытларда экономика тараўындағы жынаятлар ҳәўиж алмақта. Бирақ усы тараўда бул түрдеги жынаятларды анықлаў, ашыў анығын айтыўымыз керек, тийисли дәрежеде әмелге асырылмай атыр. Буның ушын өзимизден баслап ҳәр бир басшы ҳәм усы мәселеге тиккелей жуўапкер уйым хызметкерлер жетерли принципиаллық көрсетпе алмай атыр. Себеби хожалық, мәкеме басшылары өзлери нызам талапларын сақласа қараўындағы адамлардың нызам талабын бузыўына жол қоймайды деп есаплайман. Мысал ушын жақында пуқаралардың пайдаланған газ, суў, электр энергиясы ушын тийисли төлем төлеў нызамлылығы тексерилип шығылды. Нәтийжеде жай пуқараларға қарағанда басшы хызметкерлердиң пайдаланған газ, суў, электр энергияларына төлемлерин көп ўақыттан бери төлемей атырғанлығы анықланды. Ал төлемин төлемегени ушын жаза шарасын газ, электр линиялары қырқылыў жағдайы атап өтилген хызметкерлерди айланып өтип жәнеде әпиўайы пуқаралар шегине туўры келмекте. Соның менен бирге хуқықый тийкар жаратылған исбилерменшиликти раўажландырыў, меншиклестириў, фермерлик, контракция, шәртнамалар ҳаққындағы мийнет ҳақы, ҳәм тағы басқада нызамлар еле толық орынланбай атыр. Ал ҳәр қандай жақсы халық ийгилигине пайда келтиретуғын нызамда тийисли дәрежеде орынланбаса күни болмайтуғыны ҳәммеге мәлим.

Мысалы: Салық нызамларын бузғанлығы ушын яки кешиктирилгенлиги ушын нешше мың ҳәттеки миллион сумлап мәкеме, хожалықлар есабынан жәрийма, пенялар өндирилип алынбақта. Жуўмағында сол мәкеме яки хожалықтың тийисли жуўапкер адамының итибарсызлығы өз исине суўыққанлығы нәтийжесинде көрсетилген жәрийма, пеня, муғдарларына мәкеме я хожалық зыянда қалмақта. Яғный былайынша айтқанда «өлсе колхоздың малы» есабында болмақта. Ал бирде бир жағдайда сол зыянның келип шығыўына тиккелей айыпкер адамның хожалық пайдасына сол зыян регрес тәртибинде өндириў мәселеси ашық қалмақта.

Сарыалтын колхозы №20 бригада тракторшысы Көбейсин Айтжанов Жолдасбаевич 16 июнь 1996 жылы өзине бекитилген тракторда Хожели қаласынан базарлап қайтып киятырып «Бегжан-Сарыалтын» жолында артқы шеп дөңгелек ярым көшери сынып кетип тракторы аўдарылып қайтыс болған. Бул ҳәдийсе жумыс ўақтында болған. Сонлықтан мийнетти қорғаў инспекциялары кәсиплик аўқам тәрепинен тыйым ҳүжжет толтырып хызмет дәўириндеги бахытсыз ҳәдийсе деп табылған. Бул жигит техника қәўипсизлиги қәделерин өтпеген. Сонлықтан Өзбекстан Республикасы мийнет нызамының 194 статьясы талабы бойынша колхоз есабынан алты жыллық орташа айлығынан кем болмаған муғдарда бир мәрте берилетуғын напақа ҳәм қарамындағы болған 2-жас өспирим балалары (егер мийнетке жарамсыз адамы болса оған да өмириниң ақырына шекем) 16 жасқа толғанша (егер күндизги оқыў орнында оқып атырған болса оқыўды питкергенше) Өзбекстан Республикасы мийнет Кодексиниң 192 статьясы талабына тийкар бағыўшысынан айырылғанлық ҳаққындағы напақасы төлениўи лазым.

Усы аўҳалдан кейин райпрокуратура тәрепинен Сарыалтын М. Нурмухамедов инсан ҳуқуқларының сақланыўы, мийнетти қорғаў нызамларының орынланыўы бойынша Бескөпир колхозларында тексериў өткерилди. Сарыалтын колхозында бахытсыз ҳәдийсениң жуўмағы бойынша төлениўи тийис суммалары бағыўшысынан айырылғанларға 7 ай болып кетиўине қарамастан төленбеген. 3 хожалықта техника қәўипсизлик жумыслары жоқтың қасында ҳәттеки журналлары жоқ, айрым орынларда бирде адамға «ТК» бойынша инструктаж өткерилмегенлиги анықланды. Ал усы хожалықларда «Сарыалтын» хожалығындағы аўҳал болмайды деп кепиллик бере алады. Бахытсыз ҳәдийсе жуўмағында бир нешше есе зыят төленетуғын пул ресурсларын тежен кирип алдын ала мийнетти қорғаўға жумсаса ең қәдирли инсан өмири аман сақланыўы мүмкин ғой ақыры. Базар қатнасығы дәўиринде алдын ала ҳәр бир хожалық өзиниң экономикалық прогнозын ислеўи зәрүр деп ойлайман.

Келешекте дәўир талабы бойынша хуқықый демократиялық мәмлекет дүзиў баслы ўазыйпамыз екени атап өтилген улыўма нызам талапларын орынларда толық булжытпай орынлаўға ерисиўимиз керек.

1996 жыл район аймағында 40 ,1995 жыл 50 жынаят есапқа алынды. Улыўма жынаят саны кемейгени менен, аўыр жынаятлар саны 2 ге өсти. 1995 жыл болмаған адам өлтириўшилик жынаяты 1996 жылы жүз берди. Сондайақ жумыссызлар, спиртли ишимлик ишкен ҳалында жынаят ислеў алдын судланғанлар тәрепинен жынаят ислеў жағдайлар районымызда өсип кетти.

Бүгинги күнге район аймағында алдын судланған 98 адам есапта тур. Соннан 33 адам 1996 жылы жазасын өтеп ҳәм амнистия тийкарында босап келди. Соннан 7 адамға жәрдемге мүтәжлығы есапқа алынып Өзбекстан Республикасы Министрлер Кабинетиниң 12 август 1996 жылғы № 168-б бийлигине тийкар район ҳәкимияты жанындағы социаллық жақтан билимлендириў орайы тәрепинен 6 ең кем мийнет ҳақы муғдарында пул ажыратылды. Алдын судланғанлардан 1 адамнан басқасы жумыс пенен тәмийинленбеген.

Бүгинги күнге қосымша жумыс орынларын шөлкемлестириў зәрүрлиги пайда болмақта. Себеби мийнет биржасында жумыссыз есабында дизимге алынғанлардың саны көбеймекте. Бул бүгинги күнниң баслы машқаласы болып қалмақта. Себеби жумыссыз адамда напақа болмайды. Ал тарыққан адам ҳәр қандай жынаятқа қол урыўға барады. Сонлықтан бул мәселени ҳәмме биргелесип шешиўимиз зәрүр. Сонда өз үйимизде, өз елимизде, тыныщлық, абаданлық болады деп ойлайман.

М. АЛЛАМУРАТОВ.
Қанлыкөл район прокуроры
Юстиция киши кеңесшиси.

САЎДА ТАРАЎЫНДАҒЫ НЫЗАМЛАРДЫҢ БУЗЫЛЫЎЫНА ЖОЛ ҚОЙЫЛМАСЫН

Мәмлекетимизде мәдениятлы, базар қатнасықларын раўажландырыўға хызмет ўазыйпасынан пайдаланыў, монополияға қарсы нызамларды бузыў, нызамсыз төлемлер алыў ҳәм алдаўшылық жағдайлары, сондай-ақ саўда тараўында жол қойылып киятырған басқа нызамға қайшы ҳәрекетлер тосқынлық етпекте, бул болса экономикаға, пуқаралардың ҳуқық ҳәм мәплерине үлкен зыян келтирмекте.

Нызамларды беккемлеў, нызамлардың анық ҳәм бир түрде қолланыў, пуқаралардың хуқық ҳәм мәплерин қорғаўды тәмийинлеў мақсетинде Өзбекстан Республикасы Президентиниң 5-март 1996 жылғы «Саўда қағыйдаларын бузыў, базар турмысы, саўда түсимлерин тәртипке салыў ҳаққында»ғы Пәрманы, 1992 жыл 2 июльдеги «Монополистлик фаолияты шеклеў ҳаққында» ғы—Нызам, жынаят ҳәм ҳәкимшилик жуўапкерлик ҳаққындағы нызамлардың ҳәрекетте болыўына қарамастан саўда тараўында елеге дейин ҳуқық бузыўлар, айрым жағдайларда болса жынаят ислегенлерде ушырасып келмекте.

Соңлықтан аты аталған нызамлар, ҳуқық бузыўшыларға атап айтқанда алдаўшылар, талан-тараж, нызамсыз төлемлер жыйнаўшыларға, хызмет ўазыйпасынан пайдаланыўшы, базар ҳәкимиятының (администрациясы) лаўазымлы адамларына, саўда қағыйдаларын бузып жүдә жоқары баҳаларды жасалма рәўиште сақлап турыўшы, өним өндириўшилерди базардан қысып шығарыўшы алып сатарларға қарсы қатты жаза қоллаўды нәзерде тутады.

1996 жылы Республика бойынша қала ҳәм район судлары тәрепинен саўда тараўындағы нызамлардың бузылыўы ҳаққында 225 шахс ҳәкимшилик жуўапкершиликке тартылып 606650 сум муғдарында жәрийма мәмлекет пайдасына өндириўге қарар қабыл етилген.

Мағлыўматларға қарағанда саўда тараўындағы қағыйдаларды ҳәкимшилик тәртипте бузыў Нөкис қаласы, Төрткүл, Беруний, Шымбай, ҳәм Тахиатас қала, районларында көбирек ушырасады.

Мысалы, Шымбай район судьясының 12-март 1996 жыл қарары менен Аметова Улмекен, Шымбай дийхан базарында саўда ислеўге рухсаты болмасада 882 сомлық сары майды сатып атырғанда салық инспекциясы тәрепинен усланып ӨзР Ҳәкимшилик Кодексиниң 178 ст. 2-бөлими менен 1000 сумға жәрийма жазасына тартылған.

Тахиатас қалалық судьясының 17 июль 1996 жылғы қарары менен Айсултанова Турсын 0,5 литр 2 шийше арағын ҳәр бирин 50 сомға сатқан ўақтында усланып Ҳәкимшилик Кодексиниң 166 ст. 1-бөлими менен 200 сумға жәрийма салынған. Ал 1996 жылы 3-февраль күни Те Ольга Нөкис қаласы 23 киши районда жайласқан «Насиба» атлы коммерциялық дүканда салық инспекциясы хызметкерлери тәрепинен 5940 сомлық 19 атамадағы 35 шийше спиртли ишимликлерди сертификатсыз сатып турғанда усланғанлықта Нөкис қалалық судьясы тәрепинен ӨзР Ҳәкимшилик Кодексиниң 166 ст.1-бөлими менен ең кем ис ҳақының 2 есе муғдарында штраф салынды айғақлы затлары арақлар мәмлекет пайдасына конфискация етилди.

Бундай мысалларды суд тәжирийбесинен көплеп келтириўге болады.

Айырым жағдайларда саўда қағыйдаларын ҳәкимшилик тәртипте бузыўдан өтип жынаят ислеўге дейин келип жеткен жағдайларда ушырасады.

Мысалы, Нөкис районы судының 1996 жыл 12-декабрь күнги ҳүкими менен Мнажатдинова Айымгүл саўда тараўында халыққа касса аппаратсыз хызмет көрсетип саўда қағыйдасын бузғанлықта ӨзР ЖК-ның 189 ст. 1-бөлими менен айыплы деп табылып, ең төмен мийнет ис ҳақының 10 пайызына барабар муғдарында жәрийма салынған.

Қараөзек районы судының 1996 жыл 7 март күнги ҳүкими менен А. Арзымбетова дүкәнда сатыўшы болып ислеп турып, қарыйдардың 43 сум 72 тийин ҳақысын жырып жеп қалғаны ушын ӨзР ЖК-ның 187 ст. 1-бөлими менен айыплы деп табылып 1 жыл 6 ай мүддетке дүзетиў исине ай сайын айлық табысынан 20 пайыз мәмлекет пайдасына өндириўге судланды.

Нөкис қалалық судының 1996 жыл 7 август күнги ҳүкими менен Ли Владислав, орайлық базарда 300 АҚШ долларын сатқаны ушын ӨзР ЖК-ның 177 ст. 2-бөлими менен айыплы деп табылып 2 жыл мийнет дүзетиў исине ай сайын айлық табысынан 20 пайыз мәмлекет пайдасына өндириўге судланды.

Саўда тараўындағы нызамлардың орынланыўында Өзбекистан Республикасы Жоқарғы Судының 1996 жыл 15 марттағы № 9-санлы «Саўда тараўындағы жынаятлар ҳәм басқа хуқық бузарлар ҳаққындағы servicer ислер бойынша суд амалияты ҳаққында» ғы—қарарында үлкен әҳмийетке ийе, өйткени саўда тараўындағы жынаятлар, ҳуқықбузарлар жәмийет ушын социаллық қәўип туўдырыўын нәзерге алып судлар, тергеў ҳәм салық органларының итибарын бундай ҳәрекетлер ушын жуўапкерлик ҳәм жазаның турақлылығы принципине ерисиўге сондай-ақ қатты жаза қолланыўды талап етеди.

Усы Пленум қарарына муўапық ҳақы алыў есабына товарларды ямаса өним өндириўшилердиң базарға еркин кирип келиўине тосқынлық етиўши, жүдә жоқары баҳаларды жасалма рәўиште сақлап турыўшы, базар администрациясының лаўазымлы адамлары ҳәмде өз ўазыйпасы бойынша саўда тараўында әмелге асырыўшы басқа лаўазымлы адамлар Жынаят Кодексиниң 210 (пара алыў) менен жынайы жуўапкерликке тартылады, ал басқа ҳәрекетлери ушын пуқаралардың ҳуқық мәплерине көп муғдарда зыян келтирсе, ямаса ўазыйпасынан пайдаланып ислесе, ўазыйпасынан шетке шықса, таўламашылық пенен ислесе, ӨзР Жынаят Кодексиниң 214, 205 206 статьялары менен жынаятлы жуўапкерликке тартылады делинген.

Солай етип еле саўда қағыйдаларын бузыўшылар ушырасар екен биз оларға нызамда талап етилген қатты шараларды қолланыўымыз керек. Сонда ғана биз мәмлекетимиздиң, экономикамыздың раўажланыўына ҳәрқандай тосқынлықты болдырмаўға үлкен үлес қосқан боламыз.

Әскербай ОРАЗБАЕВ,
Қарақалпақстан Республикасы прокуратурасының бөлим баслығы, Қарақалпақстан Республикасына хызмет көрсеткен юрист.

ПРОКУРОРЛЫҚ ДАЎА

Прокуратура органының тийкарғы ис бағдарларының бири—бул жынаятшылыққа қарсы гүрести тәмийинлеў болып қалмастан, жынаят ақыбетинде тәреплерге келген материаллық зыянларды қаплаўды тәмийинлеўди, ол өзине үлкен бир ўазыйпа деп есаплайды.

Жынаят ақыбетинде тәреплерге жеткизилген зыянды өндириўди Өзбекстан Республикасы Жынаят Процессуал, Пуқаралық Процессуал Кодекслерине тийкарланып ҳәм Өзбекстан Республикасы Бас прокурорының 1994-жыл 14-июль күнги №16 «Судларда хожалық ҳәм пуқаралық ислерди қараўда Прокурорлық бақлаўдың нәтийжелигин арттырыў» ҳаққындағы буйрығынан келип шығатуғын талапларды басшылыққа алған ҳалда, алдын тергеў ҳәрекети жуўмақланып жынаятлы ислер бойынша айыплаў жуўмақты тастыйықлаў ўақтында судқа даўа арза келтириў арқалы әмелге асырылады.

Сондай-ақ жынаятлы ислерди судта қараўда, суд процессиниң бир тәрепи болған прокурор мәмлекетлик айыпты қуўатлаў арқалы, ҳәр бир судланыўшының өз ислеген жынаятының аўыр-жеңилине, жәмийетлик қәўиплилик дәрежесине қарай Өзбекстан Республикасы Жынаят Кодексиниң принциплерине жуўап берерлик әдил судлаўға өз тәсирин тийгизип ғана қоймастан, жынаят ақыбетинде тәреплерге (жәбиркеш, пуқаралық даўагерге) келген материаллық зыянды өндириў ҳаққында жынаятлы ис пенен қоса берилген прокурор даўа арзаларының әдил шешилиўине ҳәм сол арқалы материаллық зыянды қаплаўды тәмийинлеўди—ўазыйпа деп биледи.

Нөкис қалалық прокуратурасы бул ўазыйпаны атқарыўда төмендеги бағдарларда даўа арзалар келтирип ис алып бармақта.

Жынаят ақыбетинде алған дене жарақаты тийкарынан, айырым пуқаралар (жәбиркешлер) узақ мүддетлерде емлеўханаларда даўаланып, буған мәмлекет есабынан бир қанша қәрежетлер сарп етилмекте. Бундай категориядағы жынаятлы ислер қалалық прокуратура тәрепинен үйренилиў ўақтында ис судқа жиберилместен алдын муқыятлы танысып, ис бойынша жәбиркештиң даўаланыўы ушын мәмлекет есабынан ҳәм сол жәбиркештиң өзиниң қалтасынан кеткен қәрежетлер анықланып, буған тастыйықлаўшы қосымша ҳүжжетлер алынып бул қәрежетлер айыпкер есабынан өндирилиў ушын даўа арза келтирип жынаятлы исти қараўда, судланыўшының есабынан өндирилиў мәселесин шешиў толық тәмийинленбекте.

Атап айтқанда 1996 жыл дәўири ишинде қастан дене жарақатын салғанлығы ақыбетинде, медициналық емлеў орынларына даўаланыў ушын кеткен қәрежетлерди қаплаў мақсетинде 29 даўа арза—70192 сумға келтирилип, буннан 25 даўа арза 62945 сумға қалалық судта қаралып 24 даўа арза мәмлекет есабынан судланыўшылар есабынан 62561 сумды өндириў ҳаққында шешим қабыл етилди.

Буған мысал: пуқара Айтбай Бердимуратов 1970 жылы туўылған, Нөкис қаласы турғыны, 1996 жылы 15-июннан 16-июнға өтер ақшамы, арақ ишкен мәс ҳалында өз жумыс орны «КАТЕКС» акционерлик жәмийетине барып, өзи менен алып жүрген пышағы менен танысы Кеңесбай Рейпназаровты қастан өлтирмекши болып оған бир неше мәртебе пышақ урған, бирақ басқа пуқаралардың араласыўы менен мақсетине жете алмаған. Нәтийжеде пуқара Кеңесбай Рейпназаров аўыр жарақат алып, 51 күн даўамында емленип шыққан. Жәбиркештиң емлеўханада жатқан күнлерине даўаланыўға байланыслы болған мәмлекет есабынан 40187,50 сум ал жәбиркештиң өзи тәрепинен 22558,50 сум муғдарында қәрежет жумсалған. Нөкис қалалық прокуратурасы тәрепинен жынаят ақыбетинде келтирилген материаллық шығынларды қаплаў мақсетинде —1996-жылы 19 август күни даўа арза келтирилип, даўа арза толығы менен қанаатландырылды, яғный ис бойынша судланыўшы Рейпназаровтың есабынан материаллық шығынларды өндириў ҳаққында суд тәрепинен шешим қабыл етилди.

Соңғы ўақытлары айырым жынаятшылар жынайы жуўапкершиликтен қутылыў мақсетинде қоңсы аўқамлас Республикаларға қашып кетиўине байланыслы, тергеў ҳәм оператив хызметкерлериниң олардың жүрген жерин анықлап иркип алып келиўине байланыслы мәмлекет есабынан көп қәрежетлердиң сарп етилип атырғанлары ҳәммемизге мәлим. Бул мәмлекет есабынан шыққан шығынларды судланыўшының есабынан өндириўди әмелге асырыў барысында да Нөкис қалалық прокуратурасы нәзеринен шетте қалған емес.

1996 жыл, 1997 жылдың усы күнине шекем Нөкис қалалық прокуратурасы тәрепинен еки жағдай бойынша тергеўден қашып кетип, оны услап иркиўге кеткен қәрежетлерди өндириў бойынша Қарақалпақстан Республикасы ИИМ есабынан 89,984 сум өндириў ҳаққында 2 даўа арза келтирилип бул даўа арзалар толығы менен суд тәрепинен қанаатландырылып, судланыўшылар есабынан 89,984 сумды өндириў ҳаққында шешим қабыл етилди.

Буған мысал ретинде келтиретуғын болсақ, илгери урлық жынаяты менен еки мәрте судланып шыққан Нөкис қаласы турғыны пуқара Жалғасбай Жолаев 1957 жылы туўылған, 1994 жылы 2-декабрге өтер түни өзиниң шериги Қоблан Сундетбаев пенен биргеликте Нөкис қаласы «Бестөбе» поселкасы №9 жайда жасаўшы Жийенбай Базарбаевтың мал қорасына нызамға қылап рәўиште кириў жолы менен улыўма базар баҳасы 28000 сум туратуғын бир баспақлы сыйырын жасырын түрде урлағанлықта айыпланған.

Жалғасбай Жолаев ислеген аўыр жынаяты ушын жуўапкершиликтен қутылыў мақсетинде тергеўден қашып кеткен. Жүргизилген оператив тергеў ҳәрекетиниң барысында Ж. Жолаев Россия Федерациясының «Братск» қаласында жүргенлиги анықланып, оның Нөкис қаласына алып келиниўи ушын мәмлекет есабынан жумсалған шығынды өндириў ушын Нөкис қалалық прокуратурасы тәрепинен 1997 жыл 14 февраль күни даўа арза келтирилип, бул даўа арза 1997 жыл 5-март күни Нөкис қалалық судында қаралып жынаятшылар өзлерине тийисли жазасын алыў менен бир қатар судланыўшы Ж. Жолаев есабынан мәмлекет пайдасына 56992 сумды өндириў ҳаққында суд шешими қабыл етилди.

Елимиздиң базар экономикасына өтиўине байланыслы, айырым экспертиза мәкеме орайлары, жынаятлы ис бойынша таярланған экспертиза қарарларын орынлаўы ушын мәмлекет есабынан қәрежетлер сарп етилмекте.

Бул қәрежетлер судланыўшы есабынан мәмлекет пайдасына өндирилиў прокурордың даўа арзасы арқалы әмелге асырылмақта.

Нөкис қалалық санаат товарлары акционерлик жәмийети басшы хызметкерлери қарсысына Өзбекстан Республикасы Жынаят Кодексиниң 167 статьясының 3 бөлими менен қозғатылған жынаятлы истиң алдын ала тергеў барысында бухгалтериялық экспертизалар таярланған. Бул экспертизаны өткериў ушын мәмлекет есабынан 5083 сум жумсалған. Жынаятлы ис 1996 жылы 24 октябрь күни Нөкис қалалық судында қаралған бир ўақытта, ис бойынша судланыўшылар Т. Жаўзабаев ҳәм Ш. Исламов есабынан 5083 сумды өндириў ҳаққында прокурор тәрепинен берилген даўа арза қаралған, даўа арза толығы менен қанаатландырылды.

Турмысымызда жынаят ақыбетинде пуқараларға (жәбиркешлерге) айырым жынаятшылар тәрепинен аса көп муғдарда материаллық (ақшалай) шығынларға ушырасып мораллық ҳәм материаллық жақтан жәбир көриўлери ушыраспақта.

Алдын ала тергеў ҳәрекети тамамланып жынаятлы ис прокуратураға келип түскен ўақытта истиң барлық тәреплерине баҳа берип, жынаят ақыбетинде материаллық жақтан көрген жәбирин бузылған ҳуқуқын тиклеў мақсетинде өзинде бар ўәкилликтен толық пайдаланып тийисли шаралар көреди.

Нөкис қаласы турғыны, алдын ала еки мәртебе судланып жазасын өтеп шыққан Мақсет Тураев 1996 жылы 21-апрель күни Қарақалпақстан Республикасы ИИМ (қараслы) тийисли болған мәмлекетлик белгиси 04—71 КПС ВАЗ—2106 маркалы Жигули автомашинасын Нөкис қаласы, Советская көшеси №18 жайда турған жеринен ремонтлайман деп алып кетип, алдаўшылық жалатайлық жолы менен пуқара Жамбыл Қалекеевқа өзимниң автомашинам деп исендирип 90.000 (тоқсан мың) сумға сатып жиберген, тергеў ўақтында Жамбыл Қалекеевқа тек ғана 2000 сумын қайтарып берген, жынаят ақыбетинде Ж. Қалекеев 88.000 (сексен сегиз мың) сум жәбирде қалған, сатып алған автомашинасын Қарақалпақстан Республикасы Ишки Ислер Министрлигине қайтарып берген. Жынаятлы исти қараў алдында Нөкис қалалық прокуратурасы тәрепинен даўа арза келтирилип, 1996 жыл 11 ноябрь күни жынаятлы ис Нөкис қалалық судында қаралып, прокуратура тәрепинен берилген даўа арза толық қанаатландырылды, 88 000 сум судланыўшы М. Туреев есабынан жәбиркеш Жамбыл Қалекеевқа өндирилип бериў ҳаққында шешим қабыл етилди.

Нөкис қалалық прокуратурасы жынаят ақыбетинде тәреплерге келген зыянды толық өндириўде, өзинде бар мүмкиншиликлерден толық пайдаланып пуқаралардың жынаят ақыбетинде бузылған мораллық ҳәм материаллық ҳуқықларын тиклеўге бар күшин жумсайды.

Сондай-ақ Өзбекстан Республикасының Пуқаралық Процессуал Кодексиниң талапларына тийкарланып абайсыздан болған жынаятлар ақыбетинде келген материаллық зыянларды өндириў туўрысында даўа арза келтириўге болмайтуғынлығын түсиндирип өтемиз.

Турдыбай ИБРАИМОВ,
Нөкис қалалық прокуроры аға жәрдемшиси I-класс юрист.

ҚОНУН ТИЛИ ЎЗБЕКЧАЛАШМОҚДА

ТАҲЛИЛ.

Қонунларимиз тубдан ва жадал такомиллаштирилмоқда. Олий Мажлиснинг 1996-йил август ва декабрь ойлари сессияларидаги Президентнинг нутқлари бу ишни янада жонлантириб юборди.

Қонун чиқарувчи орган билан бир қаторда деярли барча вазирликлар, марказий идоралар, ҳокимликлар, амалиёт ва фан намоёндалари қонун лойиҳаларини тайёрлаш уларни муҳокама қилиш билан бевосита шуғулланмоқдалар.

Шуни алоҳида эътироф этиш лозимки бу борада фақат ҳуқуқшунослар эмас, файласувлар, иқтисодчилар, тарихчилар, тилшунослар ҳам фаол қатнашмоқда. Қонунларимиз ҳаётнинг барча соҳаларини қамраб олгани боис турли касб эгалари бу хайрли ишга қўл уришлари учун зарурият ҳам имкон ҳам бор.

Ҳуқуқшуносликда кейинги йилларда долзарб муаммолардан бири қонунларимизнинг тили аниқ ва равон бўлишига эришишдир. Матбуотда, йиғилишларда тумтоқ ва жумбоқ юридик жумлалар ва атамалар тўғрисида мисоллар жуда кўп келтирилган.

Қуйида баъзи қонунларимизнинг номлари ҳақидагина мулоҳазалар баён қилинмоқда.

«ЖИНОЯТ ИЖРОИЯ КОДЕКСИ»ГА ДОИР

Олий Мажлис сессиясида 1996-йил 27 декабрда муҳокама қилинган қонун ҳужжатларидан бири шундай деб аталган. У амалдаги эскирган «Ахлоқ тузатиш—меҳнат кодекси»нинг ўрнига қабул қилиниши мўлжалланди. Кодекснинг эски номидан воз кечилгани тўғри. Узоқ йиллар мобайнида тажриба шуни кўрсатдики, жиноятчи учун жазога маҳкум этилганлар ҳамма вақт ҳам меҳнатга жалб этилмайди ва уларнинг барчаси жазоланиш оқибатида ахлоқан тузалиб қолмаслиги ҳам аён. Бу ҳақиқатдан кўз юмиб бўлмайди.

Ҳуқуқни муҳофаза этувчи давлат органлари суд ҳукмга биноан жазони ижро этиш билан шуғулланадилар. Агар жазо самарали натижа берса, маҳкумнинг ахлоқан поклана боришига умид боғлаш мумкин. Шу боисдан қонун жазони ким ва қандай ижро этиш лозимлигини белгилайди. Қонуннинг номи ҳам шунга мувофиқ бўлмоғи керак, албатта.

Ўз-ўзидан кўриниб турибдики, мазкур соҳанинг қонун ҳужжати «Жазони ижро этиш кодекси» деб аталса тўғри бўлар эди. Афсуски, лойиҳа муаллифлари шу ҳақда Русиядаги лойиҳалардан андоза олиб, «Уголовно-исполнительный кодекс»ни «Жиноят ижро кодекси» тарзида сўзма-сўз таржима қилганлар ва қўпол хатога йўл қўйганлар. Шубҳасизки, «жиноий ижро»—мантиқан жиноят содир этиш демакдир. Русчада «Кодекс исполнения наказаний» десак бўлмайдими?

«ЖИНОЯТ ПРОЦЕССУАЛ КОДЕКСИ»ГА ДОИР

Жиноят ҳақидаги ишлар бўйича суриштирув ва тергов ўтказиш ҳамда уларни судда ҳал қилиш тартибига оид қонунларимизнинг йиғиндиси ҳозирда «Жиноят процессуал кодекси» деб номланган. Ҳуқуқ фанининг бу соҳасини «жиноят процесси», баъзан «жиноят жараёни» деб юритилади. Бунда гўё сўз жиноятнинг содир этилиш жараёни тўғрисида бораётгандек.

Мазкур ибора биринчи марта 1922 йилнинг майида қабул қилинган Русия қонунида «Уголовно-процессуальный кодекс» тарзида учрайди. Муқаддам Русияда бу соҳа қонуни «Устав уголовного судопроизводства» (1964 йил) деб номланган.

Ўзбекча матнда «жиноят процесси» ибораси фақат 1939 йилдан бошлаб ишлатилган. Унгача бошқа ибораларидан фойдаланиб келинган.

1922 йил май ойидаги Русия кодексининг номи ўзбек тилидаги расмий нашрларда «Суд муассасаларида жиноят ишларини юргизув тартиблари тўғрисида низомлар мажмуаси» шаклида берилган:

— 1926 йил июнида бу ҳақда қабул қилинган биринчи Ўзбекстон ССР кодекси «Жазо йўруғ тузуги» деб номланган. (Амир Темур тузукларига қиёсланг):

— 1929 йил июнида қабул қилинган иккинчи кодекс «Жиноят муҳокама кодекси» деб номланган. Бунда лотин алифбосига ўтиш билан боғлиқ «архаик»сўзлардан воз кечишга интилиш таъсир этган бўлиши эҳтимолдан холи эмас:

— 1936 йилгача нашр қилиниб келган ушбу кодекснинг номини адлия халқ комиссарлиги ўзгартиб, 1939 йилдан бошлаб «Жиноят—процессуал кодекси» шаклида чоп этиб келди. Бундай ўзгартиш қонун чиқарувчи ҳокимиятнинг бирор қарорисиз амалга оширилган ва байналмилал атамаларга кўпроқ «меҳр» бериш оқибати, десак хато бўлмас:

— 1959 йил майида қабул қилинган Кодекс ҳам шу ном остида нашр қилинган:

— 1993 йилдан бошлаб суверен республика қонун лойиҳасини ишлашга киришган ишчи гуруҳи: «Жиноят муҳокама кодекси» номига қайтишини маъқул топди. Дарҳақиқат, мазкур қонун жиноят ишларини судгача ва судда муҳокама қилиш қоидаларини кўзда тутади. Лекин бу борада икки эътироз билдирилди. Чунончи: биринчидан, «Жиноят процессуал кодекси» иборасига кўпчилик амалий ходимлар кўникиб қолган, дейилади. Ҳа қарийб 60 йилдан буён қўлланиб келган иборадан воз кечиш осон эмас. Лекин не-не нотўғри, тескари, мужмал, зарарли ибора ва фикрлардан, шукрким, воз кечишга муяссар бўлдик. Уларга нисбатан «процесс» сўзи ҳеч гап эмас.

Шу ўринда қуйидагиларни эслаб ўтиш мақсадга мувофиқ:

қонун «жиноят процесси»ни (жиноят жараёни»ни) тартибга солмайди. Аслида у жиноятни ким, қандай вазиятда, жараёнда, қай йўсинда, услубда содир этганини муҳокама қилиш тартибини белгилайди ва бу ишни қайси давлат идоралари бажаришини назарда тутади.

Ҳар бир шахс «жиноят процесси» деганда жиноят содир қилинган вазият вақт, жой, услуб иштирокчилар, қуроллар, ўғирланган нарсалар, қолган излар кабиларни тушунади. Шунингдек, фаннинг, дарсликнинг, кафедранинг номини «жиноят процесси» дейилса, ўқувчи жиноятнинг қандай содир этилишини тушунади.

Мазкур қонунда кўп ишлатиладиган ибораларнинг туб мазмунига эътибор беринг:

«Жиноят процессининг иштирокчилари фаол бўлишига эришиш зарур», «жиноят процессида жамоатчиликнинг иштироки мақсадга мувофиқ», «жиноят процессида фан ва техника имкониятларидан кенг фойдаланиш—қонун талабидир».

Мазкур жумлалардаги «процесс» сўзи ўрнига «муҳокама» сўзи ишлатилсаги, мазмун тўғри англашилади. Бу қонунлар ажнабий давлатларда ҳам «процессуал қонунлар» деб юритилади-ку, дея эътироз билдирувчилар бор. Бизнингча, бу важ ҳақиқатдан узоқ жумладан уларнинг қонун номлари қуйидагича: Францияда—Жазо прецедураси кодекси: Олмонияда—Жазо процесси тартиби: Англияда—Жиноят ҳақидаги ишларни юритиш тўғрисидаги қонун; АҚШ-та—Жноят ишларини судда кўриш федерал қоидалари; Польшада—Жазо тайинлаш кодекси; Булғорияда—Жазолаш жараёни кодекси.

Бошқа мамлакатларнинг тегишли қонунларида ҳам жиноятни тергов қилиш ва тергов ишларини судда юритиш асло «жиноий жараён» деб аталмайди. Аксинча Туркия, Афғонистон, ва баъзи Шарқ мамлакатларида айнан «Жиноят муҳокама кодекси» ибораси қўлланилади. Ушбу Кодекс номининг ҳозирги русча матни ҳам ўзгартирилиб «Кодекс разбирательства преступлений» деб аталса мазмунан тўғри бўларди. Биринчидан 1922 йилдан бошлаб кириб келган «уголовное» сўзи **«калла-кесарлик»** атамаси билан боғлиқ. Барча жиноятларни, айниқса мулкий жиноятларни эса бу тоифага киритиб бўлмайди. Шу жиҳатдан Жиноят ва жазо кодекси лойиҳасининг дастлабки русча воз кечилгани бежиз эмас эди. Иккинчидан «процессуальный» сўзи жиноят юзасидан тергов ва суд фаолиятинибилдиришдан узоқ.

«ГРАЖДАНЛИК ПРОЦЕССУАЛ КОДЕКСИ»ГА ДОИР.

Жиноят муҳокама кодексига ёндош бўлган ва ҳозирда лойиҳаси тайёрланаётган «фуқаролик» процессуал кодекси»ни ҳам ўз мазмунига кўра, «Низо муҳокама кодекси» деган ном билан аталиши тўғри бўларди.

Биринчидан, бу кодексда жиноят ҳисобланмаган барча низоларни муҳокама қилиш тартиби белгиланган. Иккинчидан, унда гражданлик жараёни, яъни фуқароликка эришиш, қабул қилиниш, фуқаролик бурчларини бажариш, фуқароликдан маҳрум бўлишга оид масалалар эмас, балки турли мулкий шахсий ҳуқуқларга зид низоларни судда кўриб ҳал этиш қоидалари берилган. Учинчидан ушбу кодексда фақат фуқаролар эмас, балки юридик шахсларнинг ҳам ҳуқуқ ва мажбуриятлари баён этилган.

«ФУҚАРОЛИК КОДЕКСИ»ГА ДОИР.

Бу ҳам русчадан сўзма-сўз таржима қилиш оқибатидир. Ҳорижий мамлакатларда «гражданлик» сўзи ўрнига қадимги Румодан бошлаб «цивиль» сўзи ишлатилади. Бу сўз гражданлик»дан ташқари «маданият»ни ҳам англатади. Шу боисдан шарқ мамлакатларида тегишли қонунлар «Маданият кодекси», «Маданий муомала кодекси» деб аталади.

Умуман ҳуқуқ «цивиль» ва «криминал» рукнларга бўлиниши ҳам бежиз эмас. 1996 йил 27 декабрда қабул қилинган «Фуқаролик кодекси» фақат фуқароларнинг ўзаро муносабатларини эмас, балки фуқаролигидан қатъи назар, барча жисмоний ва юридик шахсларнинг ижтимоий муносабатларини тартибга солишга мўлжалланган. Шу сабабли кодекснинг номи билан мазмуни ўртасида катта фарқ бор.

Мулоҳазаларни мухтассар қилиб шуни таъкидлар эдимки, қонунларимизнинг тили нуқтаи назаридан йирик ютуқларимиздан бири Конституциямиз лойиҳасини матбуотда иккинчи марта эълон қилиниши олдидан махсус анжуман ўтказилган ва асосий қонунларимиздаги ҳар бир жумла, ҳар бир сўз тўғри ифодаланишга эришилган эди.

Бу хил анжуманлар муттасил ўтиб туришига, ҳар бир янги қонун лойиҳаси таҳлил жиҳатидан баркамол бўлишига эришиш мақсадида Олий Мажлис Кенгаши олимлар ва амалиётчилардан иборат махсус гуруҳ ташкил этиши фойдадан ҳоли эмас.

Ғофур АБДУМАЖИДОВ,
ҳуқуқшунослик фанлари доктори, профессор.

ЖАЛЫҚПАЙ МИЙНЕТ ЕТИП

Өзбекстан Республикасында паспорт системасы туўралы 1994-жыл 23-декабрьдеги елимиз Президентиниң пәрманына тийкарлана отырып, усы ўазыйпаны әмелге асырыў барыслары қалай, қала көлеминде қабыл етилген, ис жобалары менен танысыў мақсетинде Нөкис қалалық ишки ислер, бөлиминиң паспорт бөлимшесиниң баслығы милиция аға лейтенанты Юсупов Даўлетяр Қайыпбергенович пенен сәўбетлескенимизде төмендегилерди айтып берди:

Өзбекстан Республикасы, пуқарасы паспортының берилиў барысына келсек, қала аймағында жайласқан корхана, шөлкем, барлық оқыў орынлары көпшилик мийнет жәмәәтлеринде жүдә көтеринкилик рухта өткерилип атыр.

1996 жыл даўамында 20.840 пуқараға Өзбекстан Республикасы пуқарасы паспортын тапсырыўы, жыллық жобаны 100% етип, орынлап шықты. Усылардың ишинен 1362 пуқара паспортын жойтып алғанлар, жыл даўамында есаптан өткени 17.262 пуқара, есаптан шыққаны 4094 пуқара, 955 пуқараға паспорт қағыйдасын бузғаны ушын 98.725 сум жәрийма салынды.

Паспорт қағыйдалары, өз ўақтында таныстырылып, пуқаралар арасында лекция хәм гүрриңлер өткерип барыўда хызметкерлеримиздең аға паспортист Утепбай Тайыров, Арысланбай Қоқанов, Базарбай Палўаниязов, Қоңыратбай Досжановлар үлгили ислери менен көзге түсти. Сондай-ақ жыл даўамында мәкан жай бюросының хызметкерлеринен Гулжахан Бердиева, Гулсара Палекеева бизлерге жақыннан жәрдемлесип көпшиликтиң алғысына миясар болды.

Көпшилик кәрхана басшылары өз ўақтында жуўапкершиликли түрде жәмәәт ағзаларының паспорт алыўын шөлкемлестирип үлги көрсетсе, ал базы бир жәмәәтте бул иске итибар да аўдармай атыр. Қаттағар бетон буйымлар заводы Нөкис жай соғыў комбинаты хәм тағы басқа көплеп мысаллар келтире бериўге болады. Бундай кәрхана басшыларының дәўир талабын түсинип жәмәәт ағзаларының өз ўақтында таза паспорт алыўын шөлкемлестириўи зәрүр.

1997 жылы қала халқына қанша паспорт бериў нәзерде тутылған?

1997 жылда жобамыз 19.216 паспорт бериў болса, усы жылдың 1-кварталы ушын 4803 паспорт бериўимиз керек, соннан 1635 пуқараға паспорт берилди. Еле де алдымызға пландастырылған жумысларымыз көп. Жеке пуқаралар арасында паспорт қағыйдалары хаққында үгит-нәсият жумыслары адып барылмақта.

Сәўбетлескен;
Кеңесбай СЕЙДАНОВ.

ОБУНА ДАВОМ ЭТМОҚДА

Адлия ва суд идоралари, прокуратура, ички ишлар, адвокатура ҳамда солиқ инспекцияси, божхона ва бошқа юридик ташкилотлар, корхоналар, барча-барча жамоатлар фаолияти ўз соҳаларида мунтазам ёритиб ҳуқуқий таълим самарадорлигини оширишга камарбаста бўлган «Адам ҳэм Нызам» «Инсон ва қонун» ҳуқуқ газетасига 1997-йил учун обуна давом этмоқда.

Газетанинг обуна баҳоси фуқаролар учун:

бир ойга 22 сўм;
уч ойга 65 сўм;
олти ойга 130 сўм.

Корхоналар учун:

бир ойга 50 сўм;
уч ойга 150 сўм;
олти ойга 300 сўм.

Таҳририят.

СЎРАНГ, ЖАВОБ БЕРАМИЗ

Меҳнат низосини ҳал қилишни сўраб мурожаат этиш муддатлари қандай белгиланган? Рахимова Г. (Нукус шаҳри). —Ўзбекистон Республикаси Меҳнат Кодексининг 270-моддасига асосан, судга ёки меҳнат низоларини комиссиясига мурожаат этиш учун қуйидаги муддатлар белгиланади:

ишга тиклаш низолари бўйича—ходимга у билан меҳнат шартномаси бекор қилинганлиги ҳақидаги буйруқнинг нусхаси берилган кундан бошлаб бир ой;

Ходим томонидан иш берувчига етказилган моддий зарарни тўлаш ҳақтидаги низолар бўйича-зарар етказилганлиги иш берувчига маълум бўлган кундан бошлаб бир йил;

бошқа меҳнат низолари бўйича—ходим ўз ҳуқуқи бузилганлигини билган ёки билиши лозим бўлган кундан бошлаб уч ой;

Ушбу моддада белгиланган муддатлар узрли сабабларга кўра ўтказиб юборилган тақдирда, бу муддатлар суд ёки меҳнат низолари комиссияси томонидан қайта тикланиши мумкин.

Ходимнинг соғлиғига етказилган зарарни қоплашга доир низолар бўйича судга мурожаат қилиш учун муддат белгиланмайди.

— Солиқ тўловчиларнинг ҳуқуқлари тўғрисида маълумот берсангиз?

Қасимов А. (Нукус шаҳри)

Солиқ тўловчилар қуйидаги ҳуқуқларга эгадирлар:

1) солиқ органларида солиққа тортиш масалалари бўйича ахборотлар ва маслаҳатлар олиш;

2) Ўзбекистон Республикаси Солиқ Кодексинда ва солиқларга доир бошқа қонун ҳужжатларида белгилаб берилган тартибда ва асосларда солиқ имтиёзларидан фойдаланиш, солиқлар, йиғимлар ва бошқа тўловлар бўйича имтиёзлар ҳуқуқини тасдиқловчи ҳужжатларни солиқ органларига тақдим этиш.

3) бюджетга ортиқча миқдорда тушган солиқлар, йиғимлар, бошқа тўловлар ва жарималарни қайтариш тўғрисида ёзма аризалар бериш;

4) солиқлар, йиғимлар ва бошқа тўловлар бўйича бюджет олдида турган ўз мажбуриятларини бажариш юзасидан солиқ органларида мавжуд бўлган маълумотлар билан танишиш;

5) солиқ органлари ўтказган текширув далолатномалари билан танишиш ва текширувлар натижаларидан норози бўлганда солиқ органига ўзининг ёзма эътирозини тақдим этиш, шунингдек сўзсиз ундириш муддатини узайтириш учун юқори солиқ органларига мурожаат қилиш;

6) солиқ органларининг қарорлари ва мансабдор шахсларнинг хатти-ҳаракатлари устидан юқори солиқ органларига ёки судга қонун ҳужжатларида белгиланган тартибда шикоят қилиш;

7) солиққа тортиш объектларини ҳисобга олишда, солиқлар-йиғимлар ва бюджетга бошқа тўловларни ҳисоблаб чиқариш ва тўлашда ўзлари йўл қўйган хатоларни мустақил тузатиш.

Текшириш ўтказилгунига қадар хатолар мустақил равишда тузатилган тақдирда солиқ тўловчи тегишли жавобгарликдан озод қилинади, пеня тўлаш бундан мустасно.

Солиқ тўловчилар Солиқ Кодексда ва бошқа қонун ҳужжатларида назарда тутилган бошқа ҳуқуқларга ҳам эгадирлар.

— Ишончноманинг муддати қандай белгиланган ва қанақа ҳолларда ишончноманинг амал қилиши бекор бўлади?

Асанов К. (Тўрткўл тўмани).

Ишончнома кўпи билан уч йил муддатга берилиши мумкин. Агар ишончномада муддат кўрсатилган бўлмаса, у берилган кундан бошлаб бир йил мобайнида ўз кучини сақлайди.

Берилган куни кўрсатилмаган ишончнома ҳақиқий эмас. Нотариус томонидан тасдиқланиб Ўзбекистон Республикасидан ташқарида ҳаракатларни амалга оширишга мўлжалланган, амал қилиш муддати кўрсатилмаган ишончнома уни берган шахс томонидан бекор килингунича ўз кучини сақлайди.

Ўзбекистон Республикасининг Фуқаролик Кодексининг 141-моддасига асосан, ишончноманинг амал қилиши қуйидаги ҳолларда бекор бўлади:

1) ишончнома муддатининг тамом бўлиши;

2- ишончнома берилган шахснинг уни бекор қилиши;

3) ишончнома берилган шахснинг бош тортиши;

4) номидан ишончнома берилган юридик шахс фаолиятининг тўхтатилиши;

5) номига ишончнома берилган юридик шахс фаолиятининг тўхтатилиши;

6) ишончнома берган фуқаронинг муомалага лаёқатсиз, муомала лаёқати чекланган ёки бедарак йўқолган деб ҳисобланиши, ёхуд унинг вафот этиши;

7) ишончнома олган фуқаронинг муомалага лаёқатсиз, муомалага лаёқати чекланган ёки бедарак ўқолган деб ҳисобланиши, ёхуд унинг вафот этиши.

Ишончнома берган шахс истаган вақтда ишончномани бекор қилиши, ишончнома берилган шахс эса—ундан воз кечиши мумкин. Бу ҳуқуқдан воз кечиш ҳақидаги битим ҳақиқий эмас.

Ишончноманинг амал қилиши бекор бўлиши билан уни бошқа шахсга ўтказиш ҳам ўз кучини йўқотади.

Жавобларни тайёрлаган

Р. КУБЕЙСИНОВА.

ЭРОН ЖИНОЯТ КОДЕКСИ

Эрон Ислом Республикасига айланганидан кейин мамлакатнинг иқтисодий ижтимоий, маънавий ҳаётида исломий ақидаларга мос келадиган жуда кўп қонун-қоидалар ишлаб чиқилди ва ишлаб чиқилмоқда. Республика парламентининг қабул қилган жиноят кодекси ҳам мамлакатнинг истиқболи учун хизмат қилади.

Табиийки, бу янги жиноят кодекси ҳам шариат қоидалари асосида яратилган.

Дарҳақиқат, мамлакат ички ҳаётига, фаолиятига хавф солувчилар ва давлат раҳбарларига суиқасд қилувчилар олий жазо билан жазоландилар. Шунингдек, Эрон Ислом Республикасининг асосчиси имом Хумайний ишларига ва унинг давомчиларига нисбатан душманлик билан қаровчиларни ҳам ана шундай жазо қутади. Ислом Республикаси тартиботларига қарши тарғибот—ташвиқот ишлари билан шуғулланганлар эса уч ойдан бир йилгача озодликдан маҳрум қиланадилар.

Жамоат жойларида паранжи-чачвонсиз юрган аёлларга ҳар хил жазолар белгиланган. Улар 10 кундан икки ойгача қамалишлари ёки 74 дарра ейишлари мумкин. Фоҳишабозлик ёки пораҳурлик ишлари билан шуғулланувчи, бундай ишни ташкил этувчилар ҳам айбларин тан олсалар 74 дарра билан «сийланади»лар ва энг юқори миқдорда жарима тўлайдилар. Булардан ташқари, улар қамоқ жазосига ҳукм қилинишлари ҳам мумкин.

Собиқ хотинига алимент тўлашдан бош тортганлар эса бир ойдан беш ойгача қамоқ жазоси белгиланган.

Жиноят кодексида оила ҳуқуқлари, эр-хотин муносабатларига кенг ўрин берилган. Шариат қоидаларига кўра, хиёнат қилган эр-хотинлар, агар улар хиёнатлари камида ўчта гувоҳ иштироқида тасдиқланса, ўлим жазоси билан жазоланадилар. Улар тошбўрон қилинадилар. Алданган эр хотинини хиёнат устида қўлга туширса, рақибини ўлдириши мумкин. Бунинг учун у ҳеч қандай жазога тортилмайди. Лекин аёл эрини хиёнат устида ушласа бундай жазо белгиланмаган.

Эр ва хотин ўртасида оилавий хиёнатга олиб бормайдиган яширин муносабатлар содир этилса, улар 99 дарра билан жазоланадилар.

Мамлакатда спиртли ичимликларни четдан олиб келувчи, сақловчи, тайёрловчи ва истеъмол қилувчилар икки ойдан беш ойгача озодликдан маҳрум этиладилар. Жиноят кодексида ҳуқуқ—тартибот идоралари вакиллари, шунингдек, бошқа шахсларнинг ҳам фуқаролар уйларига бостириб кириши қатьиян тақиқланади. Қонунда қамоққа олиш ҳақидаги ҳужжатсиз бирор одамни қўлга олиш, ушлаш мумкин эмаслиги қайд этилган. Эронда гадойлик, тиланчилик қилиш эндиликда жинойи иш ҳисобланади ва бундай иш қилганлар бир йиллик қамоқ жазоси билан жазоланадиган бўлдилар.

Мамлакатда гиёҳвандлик моддаларини сотиш билан шуғулланадиганлар, қуролли босқинчилик уюштирганлар, қотиллар, ўғирлик қилганлар, аёлларини зўрлаб номусига тегадиганларга ҳам энг олий жазо белгиланган.

ИТАР—ТАСС хабарларидан.

1—АПРЕЛЬ ҲАЗИЛЛАРИ

— Судьянинг маслаҳати

Ёш нозанин қарияни судга берди:

— У менга уйланмаяпти.

— Нега?—сўради судья қариядан.

— Чунки,—деди мўйсафид, — мен саксонга кирганда у ўттизга чиқади. Кейин нима қиламан ахир!

— Нима қилардингиз, маслаҳат берди судья.—Яна ёшроғи топилиб қолар.

* * *

— Бир киши полицияга паспорт олиш учун келди.

Полициячи сўради:

— Туғилган жойингиз?

— Париж.

— Демак, французсиз?

— Йўқ, ота-онам немис.

— Аммо сиз Францияда туғилгансиз, бундан келиб чиқадики, французсиз!

— Менга қаранг! Яқинда менинг итим отхонада болалади.

Нима, шунинг учун унинг болаларини тойчақ дейишим керакми?

* * *

Бир врач мақтанди:

— Менинг устимдан шикоят қиладиган одам йўқ.

— Сенинг қўлингдан бирор киши тирик чиққан бўлса шикоят қилади-да, —дея жавоб беришди унга.

Өрт қәўпинен сақланайық

Март айында оқыўшы жас өспирим балалардың 3-шереги тамамланыўы себепли дем алыс күнлери басланды. Соның ушын балаларды пайдалы ислер менен шуғыллландырыўымыз тийис ҳәм өрт қәўипсизлиги қәделерин және бир мәртебе түсиндириў бизлер ҳәм барлық ата-аналарымыздын ўазыйпасы.

Быйыл 1997-жылы қала аймағында 60 тан аслам өрт болды. Соның ишинде 30 дан асламы жылытыў котельлериниң морысының насазлығынан, газ үскенелерин жағып қалдырыў себеплеринен 10 нан аслам өрт болды, оннан басқа тандыр өртеў, оттан уқыпсыз пайдаланыў ҳәм ток тармақларының қысқа тутасыўынан және де балалардың от пенен ойнаўы себеплеринен өртлер пайда болмақта.

Усыған мысал ретинде Нөкис қаласы «Қызкеткен» поселкасы Октябрь көшеси №16 турақ жайда жасаўшы пуқара Орал Әметованың үйинде қараўсыз қалған кишкене баласы 1992-жылы туўылған Қайнар Қулжанов шырпы менен ойнап шкаф ишиндеги кийим-кеншеклерге от берген ҳәм өрттиң келип шығыўына себепши болған.

Буннан басқа пайтахтымыздағы Ерназар алакөз көшеси номери №97 жайда жасаўшы Оңғарбай Разбековтың мал қорасының дөгерегинде жас өспирим балалардың шырпы менен ойнап жүрип от бергенлиги себепли мал қораның 16 квадрат метр бастырмасы ҳәм мал отлары зәлелленди, нәтийжеде хожалыққа әдеўир зыян келди.

22-февраль күни 22 киши районда 9/6 үйиниң 24 ханасында жасаўшы пуқара Жеңисгүл Қоразбекованың асханасында кишкене қызы Гүлмийра Бердимбетова 1992-жылы туўылған, өз бетинше қалған жас өспирим шырпы менен ойнап көрпе төсеклерин өртеп алған, сол себепли бул семья әдеўир шығынға ушырады.

Жоқарыда айтып өткенимиздей көпшилик үй бийкелери балаларын өз бетинше қалдырып ямаса сыртынан қулпырып кеткени нәтийжесинде усындай жағдайдың гүўасы болып атырмыз.

Бул өртлердиң себепшиси жас өспиримлер, сол ушында олардың екинши ата-анасы муғаллим, мектепке шекемги бақша тәрбияшылары ҳәрдайым жас өспиримлер менен бирликте өрт олардың өмири ушын қәўипли екенлиги темасында тәрбия, үгит-нәсият жумысларын ҳәм сабақлар өткерип отырса жүдә орынлы болар еди.

Ҳүрметли ата-аналар! Бизиң келешегимиз болған жас өспирим балалардың өмирине зыян келтирмеў ушын өрт апатшылығының зыяның, пайда болыўына себепкер болыўшы жағдайларды түсиндириў менен бирге, балаларды қараўсыз қалдырып кетиў—бул өрттиң пайда болып, бахытсыз ҳәдийселер жүз беретуғынлығын ҳасла умытпайық!

Б. БЕРДЕКЕЕВА

Нөкис қалалық 1-өз алдына әскерийлестирилген өрт өшириў бөлимшесиниң инспекторы ишки хызмет капитаны.

«АДАМ ҲӘМ НЫЗАМ»

ШӨЛКЕМЛЕСТИРИУШИЛЕР; Қарақалпақстан Республикасы Прокуратурасы, Әдиллик Министрлиги ҳәм Ишки ислер Министрлиги

Газета А-3 форматында нусқасы 5350 577 буйыртпа менен басылды.

Бас редактор Роза КӨБЕЙСИН қызы.

Редакцияның жәмийетлик кеңесгөйлери:
Парахат АЙТНИЯЗОВ, Сейтназар ЕРЖАНОВ Батыр МАТМУРАТОВ, Халмурза МАМУТОВ, Фархад НИЗАМОВ, Азат НУРЖАНОВ, Жаңабай САДЫҚОВ, Жаңабай ШЫЛМАНОВ, Замира ШАМУРАТОВА, Ҳакимбай ҲАЛИМОВ.

Мәкан жайымыз;

Инд; 742000. Нөкис қаласы Ғәрезсизлик көшеси № 44 жай. телефон; редактор; 4—47—59.

Басыўға рухсат етилген ўақты 15. 00
Индекс 64624

Баспасөз бойынша Қарақалпақстан Республикасы Мәмлекетлик комитетиниң Нөкис полиграфкомбинаты